

УДК 316.334.56

Чинники трансформації соціального простору міста в соціологічному дискурсі

О.В. СЕНЮРА

Технологічний коледж Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів,
E-mail: senyuraoksana@mail.ru

Авторське резюме

У статті розглянуто соціальний простір міста, що перебуває в процесі постійних трансформацій. Розглянуто місто як складний простір, який конструюється людиною та має фізичний і соціальний виміри, які перебувають у постійній взаємодії. Фізичний простір характеризується різноманітними типами забудови, транспортною мережею, натомість соціальний – формується завдяки спільнотам та об'єднанням індивідів. Важливою складовою соціально-просторової структури є аналіз процесів творення та життєдіяльності міських спільнот, які виконують ряд функцій. Загалом, соціальний простір виступає як територія, на якій відбувається взаємодія спільнот, індивідів, яким притаманний міський спосіб життя та яких об'єднують колективні уявлення, йому властива цілісність та внутрішня диференціація.

Проаналізовано основні напрацювання класиків соціологічної науки, що стали підґрунтям визначення загальних чинників трансформації соціального простору міста. Встановлено, що трансформація відбувається на різних рівнях – від мікро, індивіда, мезо – міських спільнот, макро – соціуму міста, до мега – глобальних механізмів змін, які перебувають у постійній взаємодії та при процесах трансформації мають більше чи менше значення.

Ключові слова: соціальний простір міста, трансформація, чинники трансформації соціального простору, міські спільноти.

Factors of transformation of social space of city in sociological discourse

O.V. SENYURA

Technology college of Lviv polytechnic national university, Lviv, Ukraine,
E-mail: senyuraoksana@mail.ru

Abstract

In the article the social space of the city that is in the process of constant transformation. We consider the city as a complex space which is constructed by human and physical and social dimensions, which are in constant interaction. The physical space is characterized by various types of buildings, transport network, instead, social – formed by the union of communities and individuals. An important component of socio-spatial structure analysis is the process of creation and life of local communities, who perform several functions. In general, social space acts as the territory in which the interaction of communities, individuals, which are subject to urban lifestyle and united collective representation, it is characterized by integrity and internal differentiation. The basic achievements of the classics of social science that became the basis of factors determining the overall transformation of the social space of the city. Established that transformation occurs at different levels – from micro, individual, meso – urban communities macro – society of the city, to the mega – global change mechanisms that are in constant interaction and with the processes of transformation are more or less important.

Keywords: social space of the city, transformations, transformation factors of social space, urban communities.

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем соціології є вивчення соціальної стратифікації суспільства і, зокрема, одного з її виявів – класової структури. Дослідження проблематики соціального простору є актуальними та необхідними для аналізу соціальної реальності та прогнозування тенденцій змін. Головною особливістю сучасних соціологічних категоризацій є неминучий погляд на соціальний простір як на такий, що перебуває в процесі постійних трансформацій. Саме «трансформація» характеризує розгляд міста як об'єкта дослідження як у вузькопарадигмальних, так і в специфічно-наукових та міждисциплінарних вимірах.

Існують різні сфери життєдіяльності суспільства, котрі перебувають у постійній вза-

ємодії. В контексті досліджень міського простору даний підхід є актуальним з огляду на те, що місто – це середовище взаємодії фізичного та соціального. В ньому відбувається постійний вплив однієї сфери на іншу, в результаті чого конструюється певна соціальна реальність. Суб'єктами впровадження змін виступають як окремі індивіди, так і спільноти.

Сьогодні місто задає характеристики суспільства, траєкторії його змін. Таким чином, досліджуючи місто та соціальний простір, виникає можливість вирішувати проблеми, пов'язані із сучасними тенденціями в економіці, політиці, культурі та інших сферах, що впливають на життя суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика трансформації соціального простору
© О.В. Сенюра, 2015

великого міста є актуальною темою для дослідження в умовах сучасних змін суспільства та глобальних перетворень світу. На сучасні теорії дослідження соціології міста впливали теоретичні положення Е. Дюркгайма, Г. Зіммеля, М. Вебера, Ф. Тьонніса й ін. Окремі проблеми розвитку міст вивчали вчені М. Тодаро, М. Паркінсон, А. Хардінг, А. О'Салліван, А. Лефевр, М. Кастельс. В американській соціології на початку ХХ ст. вивчення міста займалися Р. Парк, Е. Берджес, Р. Маккензі і Л. Вірг. Створені комплексними зусиллями дослідників теоретичні концепції соціального простору мають характер пошукових ідей, більшість з яких потребують переосмислення і перебудови понятійного апарату. До розуміння значення спільноти у просторі міста звертаються Ф. Тьонніс, Г. Зборовський, Б. Посацький, які ставлять спільноту у центр трансформацій, проте не надають належної уваги іншим структурним факторам змін. Окремим аспектам сучасного міста присвячені праці вітчизняних учених В. Бакірова, Г. Безсокирної, О. Куценко, О. Кизілова, С. Макеєва, Л. Малес, О. Міхеєвої, В. Пилипенко, Н. Победи, І. Попової, І. Прибиткової, О. Якуби та ін. Самоорганізацію в контексті міського простору розглядали такі дослідники, як А. Лефевр та Д. Харві. Серед українських учених можна назвати Л. Спицю та А. Марченко.

Попри широкий спектр досліджень проблематики поза увагою вчених залишаються міждисциплінарний аналіз перетворень соціального простору міста. Наукова проблема полягає у відсутності комплексного знання щодо тенденцій трансформаційних процесів міста.

Мета дослідження – розглянути соціальний простір міста, що перебуває в процесі постійних трансформацій, а також проаналізувати міські спільноти як основу його формування.

Виклад основного матеріалу. Простір – одна із фундаментальних категорій аналізу людського існування, його інтерпретація часто зустрічається в соціогуманітарних дослідженнях. Насамперед, простір – загальний термін для позначення місць, регіонів, територій, зон, розміщення тощо. У найбільш абстрактному формулюванні простір – це смисловий порядок існування тіл, позицій та місць [19].

Аналізу соціального простору притаманний міждисциплінарний характер [9; 21]. Значний внесок у його вивчення вносять дослідники, які працюють у межах соціальної географії, психології, історії, соціальної філософії тощо. Ідеї цих дисциплін рясно присутні у соціологічному аналізі соціального простору, в межах якого, у свою чергу, акцентується увага на розгляді суспільних відносин і творенні простору внаслідок повсякденних практик спільнот та окремих індивідів. У рамках соціології простір визначається як «система координат для матеріальних аспектів соціальних дій» [4; 24].

Проблематикою соціального простору займається ряд відомих дослідників, таких як Е. Кастельс, П. Бурдьє, П. Сорокін, А. Лефевр, Д. Харві, вчені Чиказької соціологічної школи тощо. Попри значні напрацювання у цій сфері, концепція соціального простору все ще залишається недостатньо глибоко розробленою із неоднозначними визначеннями.

Вагомий вклад у вивчення соціального простору зробили дослідники Чиказької школи, які розглядають не окремого індивіда, а спільноту, її зв'язок з іншими спільнотами із центральним місцем простору у ньому [13]. Соціальний простір – це територія, на якій відбувається взаємодія спільнот, індивідів, яким притаманний міський спосіб життя та яких об'єднують колективні уявлення. Також соціальному простору властива як цілісність, так і внутрішня диференціація.

Дослідники соціального простору звертаються до його аналізу як в абстрактному, так і в прикладному розгляді щодо конкретних територій. Одним із найяскравіших ілюстрацій дослідження соціального простору є аналіз простору міста загалом і великого міста зокрема, де інтенсифікація соціальних відносин та практик отримала просторове втілення. Великі міста проявляють низку морфологічних властивостей, що не зустрічаються в менших за розміром популяційних скупченнях [13].

В умовах сьогодення місто є осередком економічної та політичної сфери діяльності людей, джерелом динамізму та творення культури, тут формується особливий тип взаємодії людей та характерний міський стиль життя. Це зумовлено невинним процесом урбанізації, котрий охоплює весь світ. Об'єктивний процес постійного укрупнення великих міських структур розпочався у ХХ ст. і стає більш інтенсивним з кожним роком. Із збільшенням фізичного простору міського середовища виникають нові виклики екологічного, економічного, політичного та соціального характеру.

Місто – це складний простір, який конструюється людиною та має фізичний і соціальний виміри. Лише завдяки їх взаємодії міська система продовжує своє функціонування. Життєдіяльність людини відбувається в певному просторі, котрий має свої розміри та форми. Середовище, створене в результаті архітектурної творчості, можна окреслити як фізичний простір міста (архітектурні ансамблі, мережу транспортних сполучень міста, парки, сквери). Кожен елемент фізичного наповнення міста виконує певну функцію та є контекстом повсякденного життя людей. Відтак його якість визначає думки та настрої мешканців, значною мірою впливає на світосприйняття та самовизначення людини в цьому світі. Тому діалог між людиною та предметно-просторовою сферою міста є невід'ємною частиною його життя.

Взаємозв'язок фізичного та соціального

просторів є предметом дослідження П. Бурдьє. Згідно з його теорією, соціальний простір є визначальним та наділяє сенсами фізичну складову. «Той простір, в якому ми існуємо і котрий ми пізнаємо, є соціально обумовленим та сконструйованим. Фізичний простір є соціальною конструкцією та проекцією соціального простору, соціальною структурою в об'єктивованому стані» [1, с. 53].

Питання соціального простору в рамках дослідження міста порушує Г. Зіммель. Він вважає, що простір є соціальним тому, що він є освоєний людиною. Через це він може мати межі, котрі в свою чергу визначаються розповсюдженням впливу, зв'язками, зонами діяльності людини. Тому взаємодія людей щодо простору прирівнюється до його наповнення і надає йому соціального значення. Г. Зіммель зазначає, що на самому початку свого існування в місті не було жодного міського простору, але були та співіснували різні общини. Саме їх просторово-символічне зіткнення привело до утворення спільного простору міста. Міський простір складається із смислових точок, які утворюються в процесі життєдіяльності мешканців міста внаслідок осмислення матеріальних та нематеріальних умов життя. Головна їх функція – це створювати певний порядок, що перетворює простір в осмислений простір міста. Люди наповнюють точки своїми символами: владою, розвагами, житлом, храмами, торгівлею тощо [8, с. 330].

А. Лефевр зазначає, що «соціальний простір є продукт соціальний». Тим самим він намагається донести, що простір продукується певною соціальною структурою. Всередині цієї структури можна виокремити окремі елементи, що створюють попит на цей простір, впливають на його формування та споживають його. Він передбачає сукупність соціальних процесів, що локалізуються на певній урбанізованій території. Важливо розділяти термін міський простір та міська спільнота. Остання може зовсім не володіти просторовим виразом, і так само міський простір може бути структурованим щодо як багатьох міських спільнот, так і до сукупності окремих індивідів поза просторово обумовлених групових характеристик [11].

Проаналізувавши концепції соціального простору, можна його окреслити як сукупність соціальних практик, які проявляються в повсякденному житті та визначають сприйняття фізичного простору.

Отже, місто – це просторове середовище, де відбуваються виробничі, культурні, соціальні процеси, в яких задіяна велика кількість людей. Характер міського середовища, його динаміка, тенденції розвитку є складною системою взаємодії фізичного та соціального.

Соціальний простір є диференційованим, оскільки населення є багатомірним, а населення, згідно з працями П. Сорокіна, є соціальним

простором. Окрім цього, вчений зазначає, що чим складніше диференційований соціум, тим чисельніші параметри соціального простору [17]. П. Сорокін вважає, що статус будь-якої людини в соціальному світі визначається системою соціальних координат, які задаються сукупністю соціальних груп та позицій всередині кожної з них. Для вченого соціальний статус прямо залежний від місця проживання, адже переміщення по соціальній драбині може набувати реальних дій, як-от при підвищенні статусу люди переїжджають у кращі та більш престижні райони.

Отже, соціальний простір міста – середовище проживання соціуму, простір взаємодії та діяльності, що виражається у соціально-просторовій структурі. Соціальний простір не є однорідним, його гетерогенність відображається у просторовій диференціації. Для розгляду структури соціального простору звертаються до аналізу територіальних спільнот, існування яких відіграє провідну роль у формуванні просторових практик та сприйняття жителями простору.

Важливою складовою дослідження соціального простору є аналіз процесів творення та життєдіяльності територіальних спільнот. Актуальним для соціології є визначення, розроблене Г. Зборовським, за яким «спільнота – це будь-яке об'єднання людей, яке існує за рахунок соціального зв'язку між його членами та охоплює всі стійкі форми сумісного життя» [7]. Ще одна важлива характеристика таких об'єднань – спільне місце проживання. Відтак, можна говорити про існування територіальних спільнот. Їх можна охарактеризувати, беручи за основу три основні риси. По-перше, це певна географічна зона. По-друге, таке співтовариство потребує певну якість стосунків всередині групи, її члени поєднані певною культурою та цінностями. Та останній момент – такі об'єднання передбачають наявність певної соціальної взаємодії.

Територіальна спільнота формується на стабільно обмеженій території (постійне місце проживання мешканців), де здійснюються міцні соціальні взаємодії. Аналіз територіальних спільнот здійснив Ф. Тьонніс. Він розглядав міський простір, як територію, де відбувається постійна взаємодія між фізичною та соціальною сферами. Існування міста і процес його розвитку безпосередньо пов'язаний із населенням, що в ньому проживає, і відтворює певний характер та образ мислення. «Яким би не було його емпіричне походження, воно має розглядатись як єдине ціле, з яким окремі складові його товариства та родини знаходяться у відносинах постійної залежності» [18]. Дослідник проаналізував взаємозв'язок між характеристикою сучасних йому міських об'єднань на основі поділу між «спільнотами» («Gemeinschaft») та «суспільством»

(«Gesellschaft») [18]. Варто відмітити, що обидва види соціальності є ідеальними типами, який в чистому вигляді не існує. «Спільнота» характеризується переважанням особистісних та родинних зв'язків, в той час, як у суспільному житті надається перевага формальним інституціям.

«Суспільство» виступає новим типом відносин, для якого характерна раціональність, корисливість, байдужість та збільшення соціальної дистанції. Таке соціальне об'єднання засноване на спільному договорі, механізми регуляції взаємодії засновані на дотриманні формальних норм та правил. Позиція людини в суспільстві визначається з огляду на її особисті здобутки та досягнення. Згідно з Ф. Тьоннісом, тип відносин «спільнота» властивий сільським місцевостям та малим містечкам, де невеликий масштаб території сприяє формуванню більш тісних стосунків між мешканцями. Для міста, де соціальні зв'язки між людьми ослаблюються з огляду на величину території та стиль життя, характерним є тип «суспільства». Проте, Ф. Тьонніс не виключає можливість формування спільнот із тісною взаємодією в міському середовищі.

Творення територіальних спільнот у місті є важливим індикатором його розвитку, адже основна роль міста полягає у створенні сприятливого «простору для спільноти» [14]. А одним із наслідків глобальної фінансово-економічної кризи є серйозне послаблення, навіть зникнення, багатьох соціальних спільнот [7].

Розвиток соціальних спільнот показує позитивний вектор розвитку будь-якого міста, адже це свідчить про наявність сприятливого простору для взаємодії індивідів. Творення територіальних спільнот зумовлене виконанням ряду функцій. До них можна віднести соціальний контроль за поведінкою інших людей, взаємодію з органами влади у вирішенні тих чи інших питань, облаштування та трансформацію фізичного простору міста.

Загалом процеси об'єднань можна розділити на два типи: організація та самоорганізація. Під організацією в суспільстві розуміється стійка взаємодія індивідів, побудована за ієрархічним принципом і яка зорієнтована на досягнення певної мети. Самоорганізацію можна окреслити як більш спонтанне виникнення соціальних груп. «Самоорганізація відрізняється від організації пошуком багатоваріантних рішень на основі здорового глузду та життєвого досвіду, меншою передбачуваністю, вона є більш вільною, в ній застосовуються практично зрозумілі способи регламентації та контролю» [12]. Для такого типу соціальних спільнот характерна ініціативність, самодіяльність та добровільність. Діяльність індивідів, залучених до самоорганізаційних процесів, у першу чергу орієнтується на потреби та інтереси населення міста. Суть самоорганізації в контек-

сті трансформації міського простору полягає в забезпеченні факторів комфортності проживання в місті шляхом узгодженості інтересів різних соціальних груп, прийняття колективного рішення та здійснення колективної дії. Це означає, що певна група людей вирішує наявні проблеми та задачі з використанням власних ресурсів та покладаючись на власні сили.

В умовах ХХІ ст. відбувається суттєва зміна соціально-просторової структури міста. Це зумовлено невинним процесом урбанізації, зростанням кількості населення, ускладненням соціальної та економічної сфери життєдіяльності суспільства. Концепції «ідеального міста» (на кшталт ідей ЛеКорбюзьє [10]), в яких акцентується увага на раціоналізації просторової наповненості, давно відійшли у минуле. Міста змінюються відповідно до потреб їх мешканців, де все більшу роль відіграє соціальна складова. Сьогодні місто – це передусім простір, де люди зустрічаються, ведуть справи, обмінюються ідеями, відпочивають та просто насолоджуються життям. І тому концепція «Міста для людей» Я. Гейла набуває все більшої актуальності. «В новому тисячолітті вперше в історії людства більшою частиною населення планети стали мешканці міст, а не сільських районів. Новим містам, як і вже існуючим, необхідно радикально змінити підходи до планування і розстановки пріоритетів. Основною цілью в майбутньому має стати акцент на потребах людей у містах» [5, с. 20].

Подібні тенденції починають з'являтися і на теренах сучасної України. Впровадження змін в міський простір все частіше асоціюється із активною діяльністю місцевих жителів, спрямованих на покращення публічних просторів та вирішення міських проблем. Основний спектр їх діяльності – це покращення благоустрою території проживання, облаштування міського громадського середовища згідно з потребами щоденного користування населення, трансформацію так званих «зон відчуження» в простір, який сприятиме активізації взаємодії людей. Отже, основна ідея – це створення міста, комфортного для життя, де фізичний простір сприяє інтенсифікації соціальних зв'язків та тісній комунікації між його мешканцями.

Місто – це територія взаємодії різних соціальних груп. Механізми реалізації трансформаційних процесів різняться між собою і можуть здійснюватись як з боку владних структур, так і шляхом проявлення ініціативи самих мешканців міст, що фактично можна назвати їх самоорганізацією. Останній тип набуває все більшого поширення в сучасному світі, та в Україні зокрема.

Численні спроби аналізу міста як абстрактного феномена, з одного боку узагальнюють його основні характеристики та виокремлюють тенденції його розвитку, з іншого – акцентують увагу на певних русійних чинниках змін

цього соціального простору. Соціологічні дослідження трансформації соціального простору міста сьогодні концентрують у собі здобутки соціогуманітарних дисциплін [16], проте найбільше акцентують увагу на власному дисциплінарному вимірі. Зміни міських процесів є об'єктом вивчення класичної соціології, поступово еволюціонують від досліджень соціальних аспектів урбанізації та їх впливу на діяльність окремих індивідів і спільнот до формування самостійної міської проблематики. В останньому випадку соціальний простір міста виступає не фоном, на якому розгортається життя спільнот і суспільств, а чинником, рушієм і механізмом соціальних перетворень.

Трансформація соціального простору міста як важливий об'єкт наукових досліджень по-різному відображений класиками соціологічної науки. М. Вебер та Г. Зіммель безпосередньо присвячують місту спеціальні праці, а більшість, як-от К. Маркс та Е. Дюркгайм розглядають міські процеси лише в рамках дослідження інших об'єктів вивчення суспільства. Напрацювання класиків стали підґрунтям для подальшого розвитку соціологічного аналізу міста, визначили напрямки розвитку досліджень щодо факторів трансформації соціального простору міста.

У центрі уваги Е. Дюркгайма є дослідження характеру виробництва та розподілу праці, який, на його думку, є основою для функціонування, зміни міста і суспільства загалом [6]. Для вченого місто – це, насамперед, виробничий організм і функціональна система, а основою для творення міського простору є професійний розподіл праці, що є неминучим для прогресивного розвитку людства. Окрім Е. Дюркгайма, на ролі диференціації праці у процесах перетворення міського середовища акцентує увагу К. Маркс [3]. Для нього соціальною основою міського простору виступає спосіб виробництва.

В аналізі розвитку та змін міського середовища, М. Вебер приділяє значну увагу розгляду міського способу життя. Класик аналізує існування міських ритуалів, міфів, міського фольклору, за допомогою яких відбувається формування міської спільноти, а також відзначає процеси, які з одного боку, знижують особистісні контакти між людьми, а з іншого, відбувається зростання частоти взаємозв'язків, у яких важливу роль відіграє набутий статус на противагу вродженому [3]. У трансформації соціального простору провідна роль віддається ціннісно-світоглядним орієнтаціям мешканців, що набувають статус основного чинника виникнення самоуправління, розвитку політичної та економічної свободи, постійно зростаючій раціоналізації культури. Попри значний розвиток міст, М. Вебер прогнозує падіння їх значимості внаслідок посилення національних держав, поширення капіталізму, що сприяє втраті міста-

ми автономії. Тенденції розвитку суспільства, прогнозовані класиком, дійсно мали місце в історії розвитку цивілізації кінця XIX-XX століття. Проте, варто відзначити, що на сучасному етапі розвитку людства, завдяки процесам глобалізації, роль міст відновлює своє значення та спонукає до нових трансформаційних процесів.

Дослідження чинників трансформації міського простору в різних його аспектах демонструють дві основні перспективи. З одного боку, класичні соціологічні дослідження зосереджуються на проблемах впливу зростаючої раціоналізації та зміни характеру суспільних відносин, формування специфічних соціальних зв'язків у міських спільнотах. Усі ці проблеми демонструють підвищення схожості способу життя мешканців міста, підвищення рівня свободи при формуванні соціальних ідентичностей, відтак стверджують можливість інтеграційних процесів у соціальному просторі. Проте, з іншого боку, на практиці здобувають вагу й протилежні тенденції – соціальний простір міста стає середовищем високої територіальної диференціації і дані різних досліджень підтверджують цю тенденцію, а водночас і формують систему поглядів на чинники, які спонукають зміни міського середовища [15]. Саме процеси, які трансформують соціальний простір міста, формують основні інваріанти його сучасного дослідження, певні незмінні константи, присутні практично в усіх актуальних сьогодні соціологічних теоріях.

Кількість науково-дослідних програм, в яких досліджуються чинники трансформації соціального простору міста, зростає впродовж XX-XXI століття, що спричинено постійними метаморфозами міст, збільшенням їх економічної та демографічної ролі [2], але, передусім, боротьбою в міському просторі за краще розташування і домінуючі, центральні позиції [27]. Відтак соціальна структура міста, конфлікти, інтегративні та сегрегативні процеси є незмінними інваріантами будь-якого концептуального та систематичного вивчення міського простору.

Науковці Університету Чикаго зробили перші серйозні спроби систематичного вивчення чинників зміни соціального простору міста. Вчені зосереджують свою увагу на дослідженні сегрегації, дезорганізації, поширенні міських банд, міграції населення, розповсюдженні стилів життя мешканців тощо. Ідеї та теорії, запропоновані дослідниками Чиказької школи, досі відіграють важливу роль у вивченні соціального простору міста [23]. Перший період розвитку школи пов'язаний із діяльністю Р. Парка, який розглядав суспільство як організм, що складається із біотичного та культурного рівнів, а місто – як природний феномен, у якому діють природні закономірності. Основною силою, що спричиняє зміни у суспільстві,

є конкуренція, аналог боротьби за виживання у тваринному та рослинному світі. Біотичний рівень складається із базових потреб людини в ресурсах, а основою культурного є цінності та норми, звичаї та традиції [25]. Аналіз міського простору Р. Парка дав початок подальшому практичному дослідженню міста, зокрема великий вклад у розвиток концепції соціальної екології внесли учні й послідовники Р. Парка, такі як Р. Макензі, Г. Зорбаух, Е. Берджес, Л. Вірт та інші.

Р. Макензі досліджував зв'язок поміж соціальними і просторовими змінами та виділяв такі основні категорії соціальної екології, як екологічну організацію, екологічне домінування та екологічну послідовність. На основі напрацювань Р. Макензі виникли різноманітні методи емпіричних досліджень міста, зокрема метод міських зон. Розробкою цього методу займався також Х. Зорбаух, який він описує у праці «Золоте узбережжя та нетрі» [28].

Л. Вірт здійснює системний опис формування соціального простору міста та чинників впливу на свідомість та поведінку мешканців [26]. М. Кастельс розглядає соціальний простір міста як диференційований та функціонально взаємозалежний [20]. При аналізі трансформації міського простору дослідник робить основний акцент на економічному розвитку, вбачаючи в цьому основну та визначальну функцію міста. Міський простір є місцем колективного споживання товарів та послуг і територією відтворення робочої сили. Відтак характер споживання є основним фактором змін соціального простору.

Важливим чинником змін є процес виробництва інформаційних технологій, адже сучасне виробництво стає все менш пов'язаним із фізичними особливостями території, а більше взаємодіє із містами, що виступають осередками продукування інформації. Саме через такий чинник міста акумулюють у собі значний відсоток креативності, що дозволяє постійно виробляти нові інформаційні ресурси [22].

Отже, на розгляд чинників трансформації звертають увагу як класики соціологічної науки, так і сучасні дослідники міського простору. На основі узагальнених напрацювань, основні

фактори змін можна умовно поділити за рівнями впливу: загальносуспільні процеси, міські, процеси розвитку міських спільнот, а також різноманітні зміни мешканця міста. Особливо інтенсивно трансформаційні процеси відбуваються у містах і основних формах їхнього існування (міських спільнотах).

Висновки. В умовах сьогодення міське середовище відіграє важливу роль в економічному, політичному та соціальному житті суспільства. Сукупність процесів, що в ньому відбуваються, є об'єктом дослідження багатьох наук. Для соціології інтерес становить дослідження особливостей соціальних зв'язків людей, що в ньому проживають. Місто – це складне поєднання фізичного та соціального просторів. Фізичний простір як різноманітні типи забудови, транспортна мережа, природні насадження. Соціальний простір міста формується завдяки спільнотам та об'єднанням індивідів. На основі аналізу підходів до окреслення поняття, підсумовано, що соціальний простір – це територія, на якій відбувається взаємодія спільнот, індивідів, яким притаманний міський спосіб життя та яких об'єднують колективні уявлення, йому властива цілісність та внутрішня диференціація.

Проаналізовано основні чинники трансформації соціального простору міста на основі розгляду соціологічних теорій розвитку міста, які є умовними. Так, до чинників змін на рівні мешканця міст можна віднести ціннісно-світоглядні орієнтації, стійкість ідентичності, сприйняття соціальних статусів та життєвих можливостей; на впливі процесів формування міських спільнот має значення характер взаємозв'язків, існування ритуалів і міфів, творення солідарності, взаємне проникнення у простір норм та цінностей; особливості міських процесів спричинені такими явищами, як історичне формування території, міграції, спеціалізація території та розподіл праці, вагому роль відіграють характеристики внутрішньо-міської конкуренції та рівень загострення соціальних конфліктів; загальні чинники змін визначаються розвитком демократії, масштабами капіталістичних процесів, характером споживання, розвитком культури та інновацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бурдые П. Социология социального пространства [Текст] / П. Бурдые [пер. с фр. Н. Шматко]. – М.: Ин-т экспериментальной социологии, 2007. – 288 с.
2. Вагин В.В. Городская социология. Учебное пособие для муниципальных управляющих / В.В. Вагин. – М.: Моск. обществ. научн. фонд, 2000. – 78 с.
3. Вебер М. Город [Текст] / Макс Вебер // Избранное. Образ общества. – М.: Юрист, 1994. – 704 с.
4. Верлен Б. Общество, действие и пространство. Альтернативная социальная география [Текст] / Бенно Верлен // Социол. обозрение. – 2001. – Т. 1, № 2. – С. 26-47.
5. Гейл Я. Города для людей [Текст] / Ян Гейл. – М.: Альпина Паблишер, 2012. – 277 с.
6. Дюркгайм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. [Текст] / Эмиль Дюркгайм. – М.: Наука, 1991. – 572 с.
7. Зборовский Г. Теоретические основания изучения социальной общности [Текст] / Г. Зборовский // Социс. – 2010. – № 4. – С. 3-12.

8. Зиммель Г. Социология пространства [Текст] / Георг Зиммель // Избранное: в 2 т. – М.: Юристъ, 1996. – Т. 2. – 607 с.
9. Костровицкий А. Вопросы социоэкологии городов и характер этой дисциплины в Польше [Текст] / А. Костровицкий // Новые идеи в географии. Географические аспекты экологии человека / [ред. Ю. В. Медвеков]. – М.: Прогресс, 1979. – С. 160-175.
10. Ле Корбюзье. Градостроительство [Текст] / Ле Корбюзье [пер. с фр. В.Н. Зайцева]. – М.: Прогресс, 1970. – 304 с.
11. Лефевр А. Производство пространства [Текст] / А. Лефевр // Социол. обозрение. – 2002. – Т. 2, № 3. – С. 27-29.
12. Маженина Е. Социальная самоорганизация: специфика, соотношение с организацией общества [Электронный ресурс] / Е. Маженина // Материалы четвертого Всероссийского постоянно действующего научного семинара «Самоорганизация устойчивых целостностей в природе и обществе» / Кемеровский гос. ун-т. – Кемерово, 2000. – Режим доступа: http://vasilieva.narod.ru/gu/mat_conf/SOV/SOV33.htm
13. Парк Р. Городское сообщество как пространственная конфигурация и моральный порядок [Текст] / Р. Парк // Социол. обозрение. – 2006. – № 1. – С. 11-18.
14. Посацкий Б. Простір міста і міська культура (на зламі XX-XXI ст.). Монографія / Б. Посацкий. – Л.: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. – 208 с.
15. Рішко А. Морфологічна структура соціального простору міста Львова [Текст] / А. Рішко // Соціальні виміри суспільства. – 2013. – № 5 (16). – С. 442-557.
16. Сорока Ю. Соціокультурні зміни міста як міждисциплінарна проблема [Текст] / Ю.Г. Сорока // Збірка наук. праць учасників Харківських соціологічних читань «Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства» – 2008. – С. 454-456.
17. Сорокин П. Социальная стратификация и мобильность [Текст] / П. Сорокин // Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Изд-во полит. лит., 1992. – С. 230-331.
18. Теннис Ф. Общность и общество: Основные понятия чистой социологии [Текст] / Ф. Теннис [пер. с нем. Д.В. Складнева]. – СПб.: Владимир Даль, 2002. – 451 с.
19. Филиппов А.Ф. Социология пространства [Текст] / А.Ф. Филиппов. – СПб: Владимир Даль, 2008. – 285 с.
20. Castells M. The City and the Grassroots [Text] / Manuel Castells. – Berkeley: University of California Press, 1983. – 450 p.
21. Gieryn T. A Space for Place in Sociology [Text] / Thomas Gieryn // Annual Review of Sociology. – 2000. – Vol. 26. – P. 463-496.
22. Harvey D. Social Justice and the City [Text] / David Harvey. – Oxford: Blackwell, 1993. – 336 p.
23. Harvey D. The Condition of Postmodernity [Text] / David Harvey. – Oxford: Blackwell, 1990. – 378 p.
24. Jałowiecki B. Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej [Text] / B. Jałowiecki, S.M. Szczepański. – Warszawa: Scholar, 2009. – 469 s.
25. Park R. The City [Text] / R. Park, E. Burgess, R. McKenzie. – Chicago: University Of Chicago Press, 1967. – 250 p.
26. Wirth L. Urbanism as a Way of Life [Text] / Louis Wirth // The American Journal of Sociology. – 1938. – Vol. 44, № 1. – P. 1-24.
27. Wu F. The Global and Local Dimensions of Place-making: Remaking Shanghai as a World City [Text] / Fu-long Wu // Urban Studies. – 2000. – № 8. – P. 1359-1377.
28. Zorbaugh H.W. The Gold Coast and the Slum: A Sociological Study of Chicago's Near North Side [Text] / Havey Warrwn Zorbaugh. – Chicago: University of Chicago Press, 1976. – 310 p.

Статья поступила в редакцию 06.06.2015

REFERENCES:

1. *Burd'e P.* Sociologija social'nogo prostranstva (Sociology of social space). Moskva: *Institut jeksperimental'noj sociologii*, 2007. 288 p.
2. *Vagin V.V.* Gorodskaja sociologija. Uchebnoe posobie dlja municipal'nyh upravljajushhh (Urban Sociology. A manual for municipal managers). Moskva: *Moskovskij obshhestvennyj nauchnyj fond*, 2000. 78 p.
3. *Veber M.* Gorod (City). Moskva: *Jurist*, 1994. 704 p.
4. *Verlen B.* Obshhestvo, dejstvie i prostranstvo. Al'ternativnaja social'naja geografija (Society action and space. Alternative Social Geography). 2001, no. 2. pp. 26-47.
5. *Gejl Ja.* Goroda dlja ljudej (Cities for People). Moskva: *Al'pina Pabliher*, 2012. 277 p.
6. *Djurkgajm Je.* O razdelenii obshhestvennogo truda. Metod sociologii. (On the division of social labor. The method of sociology). Moskva: *Nauka*, 1991. 572 p.
7. *Zborovskij G.* Teoreticheskie osnovanija izuchenija social'noj obshhnosti (Theoretical basis of the study of social community). 2010, no. 4. pp. 3-12.
8. *Zimmel' G.* Sociologija prostranstva (Sociology space). Moskva: *Jurist*, 1996. 607 p.
9. *Kostrovickij A.* Voprosy sociojologii gorodov i harakter jetoj discipliny v Pol'she (Questions sotsioekologii cities and the nature of this discipline in Poland). Moskva: *Progress*, 1979. pp. 160-175.
10. *Le Korbjuz'e.* Gradostroitel'stvo (Town planning). Moskva: *Progress*, 1970. 304 p.
11. *Lefevr A.* Proizvodstvo prostranstva. (Manufacturing space). *Sociologicheskoe obozrenie*. 2002, no. 3. pp. 27-29.

12. *Mazhenina E.* Social'najasamoorganizacija: specifika, sootnoshenie s organizaciej obshhestva (Social self-organization: specificity, correlation with the organization of society). *Materialy chetvertogo Vserossijskogo postojanno dejstvujushhego nauchnogo seminaru «Samoorganizacija ustojchivyh celostnostej v prirode i obshhestve.* 2000. Regime to access: http://vasilievaa.narod.ru/gu/mat_conf/SOV/SOV33.htm
13. *Park R.* Gorodskoe soobshhestvo kak prostranstvennaja konfiguracija i moral'nyj porjadok (Urban Community as a spatial configuration and moral order). *Sociologicheskoe obozrenie.* 2006, no. 1. pp. 11–18.
14. **Posac'kij B.** Prostir mista i mis'ka kul'tura (na zlami XX-XXI st.). (Prostir mista i miska Culture). Monografija. L'viv: NU «L'vivs'ka politehnika», 2007. 208 p.
15. *Rishko A.* Morfologichna struktura social'nogo prostoru mista L'vova (Morphological structure of social space Lviv). *Social'ni vymiry suspil'stva.* 2013, no. 5 (16). pp. 442-557.
16. *Soroka Ju.* Sociokul'turni zminy mista jak mizhdyscyplinarna problema (Social and cultural changes of the city as an interdisciplinary problem). *Zbirka naukovykh prac' uchastykiv Harkivs'kyh sociologichnyh chytan'. Metodologija, teorija ta praktyka sociologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva.* 2008. pp. 454-456.
17. *Sorokin P.* Social'naja stratifikacija i mobil'nost' (Social stratification and mobility) *Chelovek. Civilizacija. Obshhestvo.* Moskva, 1992. pp. 230-331.
18. *Tennis F.* Obshhnost' i obshhestvo: Osnovnye ponjatija chistoj sociologii (Community and society: Concepts pure sociology). 2002. 451 p.
19. *Filippov A.F.* Sotsiologiya prostranstva (Sociology of space). 2008, 285 p.
20. *Castells M.* The City and the Grassroots. Berkeley, 1983. 450 p.
21. *Gieryn T.* A Space for Place in Sociology. 2000. pp. 463-496.
22. *Harvey D.* Social Justice and the City. Oxford : Blackwell, 1993. 336 p.
23. *Harvey D.* The Condition of Postmodernity. Oxford: Blackwell, 1990. 378 p.
24. *Jalowiecki B.* Miasto i przestrzen w perspektywie socjologicznej. Warszawa: Scholar, 2009. 469 p.
25. *Park R.* The City . Chicago, 1967. 250 p.
26. *Wirth L.* Urbanism as a Way of Life. 1938. pp. 1-24.
27. *Wu F.* The Global and Local Dimensions of Place-making: Remaking Shanghai as a World City. 2000. pp. 1359-1377.
28. *Zorbaugh H.* The Gold Coast and the Slum: A Sociological Study of Chicago's Near North Side . Chicago: University of Chicago Press, 1976. 310 p.

Сенюра Оксана Володимирівна - кандидат соціологічних наук, викладач
Технологічний коледж Національного університету «Львівська політехніка»
Адреса: 79031, м. Львів, вул. Демнянська, 15
E-mail: senyraoksana@mail.ru

Senyura Oksana Volodymyrivna – PhD in sociology, lecturer
Technology college of Lviv polytechnic national university
Address: 15, Demnyans`ka Str., Lviv, 79031, Ukraine
E-mail: senyraoksana@mail.ru